

Міненко Г. М. Особливості формування громадянської позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі / Г. М. Міненко, О. П. Літовка // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2016. - № 6 (303). – С. 265–272.

У статті розглянуто практичні аспекти формування громадянської позиції майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі.

Ключові слова: громадянська позиція, фахова підготовка, педагогічний коледж.

УДК 371.134

Г.М. Міненко, О.П. Літовка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Головною метою української системи освіти, окресленою у Національній доктрині розвитку освіти України, визначено створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створення й розвиток цінності громадянського суспільства.

Розбудова України як суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у становлення України як незалежно держави, про що свідчать фундаментальні засади нормативних державних документів, таких, як: „Національна доктрина розвитку освіти”, Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ сторіччя)”, „Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності”.

Метою статті є висвітлення практичних аспектів формування громадянської позиції майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі. Психолого-педагогічні аспекти становлення громадянської самосвідомості сучасної молоді розкривають у своїх працях сучасні українські вчені: М. Боришевський, О. Вишневський, Н.Косарева, Л.Крицька, І. Мельникова, Л. Омельченко, К. Чорна та ін. Концептуальні засади громадянського виховання обґрунтовано в працях М. Євтуха, П. Ігнатенка, О. Любара, Ю. Руденка, М.Стельмаховича та ін.

Гуманістичні засади громадянського виховання широко розкрито у працях І. Беха, О. Дем'янчук, В.Сухомлинського та ін.

Загальнотеоретичні основи побудови цілісного навчально-виховного процесу, спрямованого на формування особистості громадянина, представлено в роботах А. Бойко, В. Лозової, К. Чорної та ін. Питання громадянського виховання студентської молоді розкриваються в роботах О. Кафарської, З. Красноока, Т. Кухневич, В.Плахтєєвої, А. Сігової, М.Чельцова.

На сучасному етапі світових суспільно-політичних та економічних перетворень ситуація в Україні характеризується якісними змінами пріоритетів і цінностей, що зумовлює необхідність оновлення освітньої галузі. Аналіз науково-педагогічної літератури, сучасних реалій засвідчує, що з одного боку, у значній частини молоді спостерігаються прояви апатичного ставлення до суспільно-політичних процесів у суспільстві та соціальної і моральної деградації, пов'язаної із зростанням злочинності, втратою інтересу до чесної праці, знеціненням духовних ідеалів, притупленням потреби в пізнанні, нехтуванням загальнолюдськими моральними цінностями, що свідчить про необхідність посилення уваги всіх інституцій держави до виховання громадянської позиції молоді; з іншого, - пробудження в певній частини молодих людей громадянської активності і свідомості.

Значною мірою формування громадянської свідомості молоді залежить від педагога як „носія” громадянських цінностей. У структурі особистості педагога громадянська свідомість має займати провідне місце як показник його соціально-професійної зрілості, як умова створення нової системи цінностей, що слугуватиме орієнтиром у вихованні особистості, її прагнень, ідеалів, спрямованості особистісних потреб, відповідної життєвої і громадянської позиції.

Сьогодні в освітній галузі гостро постає питання про пошук та використання форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування громадянської позиції майбутнього педагога, здатної до творчого розв'язання соціально важливих завдань.

Проблема виховання громадянина була актуальною завжди. У сучасних умовах вона постає з новою силою, з новим звучанням, що й зумовлює звернення до неї науковців.

Громадянська позиція, виявляється у здатності аналізувати сучасні процеси та ситуації, обирати адекватні форми і способи дії у непередбачуваних ситуаціях, відповідальності за результати власної діяльності, послідовності і виваженості власної позиції, у прагненні молодої людини не дотримуватися усталених формулювань, у змозі виявити самостійність суджень і самостійність мислення, відстоювати власні переконання, у цілеспрямованості, дисциплінованості, самостійності, наполегливості тощо; характеризується вміннями практичного характеру, що спостерігаються під час виконання доручень, які виявляються, формуються в системі відносин у колективі і виступають стимулами розвитку самооцінки, самопізнання, умовами

самореалізації, саморозвитку, а також активними і конкретними діями, вчинками громадянського спрямування.

Проведений аналіз показав, що в сучасній психолого-педагогічній літературі спостерігається нечіткість методологічних позицій і певна невпорядкованість провідних категорій. Одні й ті явища підводяться під поняття і громадянської освіти, і громадянського виховання. Поняття „громадянськість”, „громадянська компетентність”, „громадянська свідомість”, „громадянська культура” або використовуються як синоніми, або між ними порушуються родо-видові відносини. Термін „громадянська позиція” використовується в більшості робіт як аксіоматичний, такий, що не потребує визначення, або його зміст розкривається шляхом перерахування набору ознак. Тому важливим теоретичним завданням є необхідність упорядкувати термінологію аналізованої проблеми.

В сучасній науці існують різні підходи до визначення термінів „позиція” й „громадянська позиція”. Позиція розглядається в педагогіці як стійка система ставлень людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці й вчинках; як складна інтегративна характеристика, що відбиває активно-виборче, ініціативно-відповідальне, перетворювальне ставлення особистості до себе, до діяльності, до світу й життя в цілому; бачення свого місця, своїх функцій, що проявляється в переконаннях особистості; знання, життєвий досвід, система поглядів і цінностей особистості (змістовний або внутрішній аспект) і рішення певних завдань (процесуальний або поведінковий аспект); соціально значуща поведінка людини, що є результатом сформованості її світогляду, переконань, мотивів діяльності. Громадянська позиція розглядається як характеристика особистості; як особистісне утворення; інтегративна якість особистості; сукупність громадянських, правових або моральних якостей; сукупність громадянських цінностей; рефлексивне відношення суб'єкта; різні аспекти відносин – духовних, трудових, моральних та ін.; соціальні або ідейно-моральні критерії сформованості особистості; внутрішня установка, орієнтація на певну лінію громадянської поведінки, що відбиває суб'єктивне ставлення особистості до суспільства й держави.

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу, ми розглядаємо громадянську позицію майбутнього вчителя як системне явище, що відображає ступінь інтеграції ставлень людини до суспільства, держави, у якій вона проживає, на емоційному, раціональному й поведінковому рівні. Громадянська позиція як складне системне утворення виникає в результаті інтеграції множинних зв'язків людини із суспільством і виступає як діалектична єдність її знань, мотивів і дій відносно як суспільства в цілому, так і конкретної держави як виразника основних суспільних тенденцій.

Інтеграція України у Європейський освітній простір зумовлює необхідність підготовки педагогічних кадрів, яким притаманна чітка професійна позиція активного громадянина.

Ці аспекти окреслені у державних нормативних документах: у Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) серед основних шляхів реформування освіти позначена необхідність підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня; у Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті підкреслюється важливість забезпечення високої якості професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки саме на вчителя покладена відповідальність за формування особистості нової генерації, здатної результативно працювати й навчатися протягом життя; у „Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) ” зазначається, що, з огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України, педагог, реалізуючи гуманітарну природу своєї професії, повинен уміти працювати за умов вибору педагогічної позиції, не обмежуючись оцінкою навченості учнів, а стимулюючи їхні особисті досягнення [1; 2; 3].

З огляду на це, важливим завданням системи фахової підготовки у педагогічному коледжі є формування у майбутніх учителів системи позитивної мотивації до праці, готовності до виявлення ініціативи та конкурентоспроможності, до особистісної участі у розбудові незалежної України. Тому процес фахової підготовки у педагогічному коледжі має передбачати не тільки оволодіння майбутніми учителями системою глибоких знань, трудових умінь і навичок, а й формування у них громадянської професійної позиції задля успішної реалізації в педагогічній діяльності особистих інтересів та інтересів суспільства.

Вирішення проблем нашого дослідження передбачало аналіз навчальних планів і програм за курсами і спеціальностями з метою виявлення предметів профільюючого циклу та впливу їх основного змісту на розвиток громадянської професійної позиції майбутніх учителів; вивчення потенціалу навчально-методичного, інформаційно-комунікаційного забезпечення баз педагогічної практики; добір методів дослідження реального стану сформованості компонентів громадянської професійної позиції майбутніх учителів на основі розроблених критеріїв.

Аналізуючи навчальні плани підготовки майбутніх учителів за різними спеціальностями, ми з'ясували, що у досліджуваній документації значний об'єм на всіх спеціальностях відводиться фаховим дисциплінам (57%), які викладаються поетапно, починаючи з першого курсу, з піковою тенденцією зростання навантаження на третій курс. При цьому, як показав аналіз навчальних планів, загальнообов'язковими для всіх фахових блоків є предмети психолого-педагогічного циклу („Педагогіка”, „Історія педагогіки”, „Основи Педагогічної майстерності”, „Загальна психологія”, „Вікова та педагогічна психологія”). Аналіз змісту цих дисциплін показав, що кожен курс має тематичні блоки, які

сприяють формуванню окремих сторін громадянської професійної позиції у майбутніх учителів. Зокрема, курс предмету „Педагогіка” передбачає розділ „Громадянське виховання особистості”, на прикладах персоналій та народної педагогіки.

Курс „Історія педагогіки” в структурі фахових дисциплін здійснює вагомий вплив на громадянську свідомість майбутніх учителів, оскільки дає студентам уявлення про генезис громадянської позиції особистості від давніх часів до сучасності і трансформацію образу патріота у часі.

Аналізуючи курс „Основи педагогічної майстерності”, ми з’ясували, що тематика занять спрямована у тому числі і на методи формування громадянських рис вихованців.

Поряд з предметами педагогічного циклу надзвичайно важливу роль у формуванні особистості майбутнього вчителя в цілому, та його громадянської професійної позиції, зокрема, відіграє курс „Загальна психологія”. Цей курс є базовою основою для входження людини в будь-яку професію і в соціум. Для майбутнього вчителя курс „Загальна психологія” розкриває теми, які допоможуть йому правильно добирати індивідуальні методи формування громадянської позиції.

Проведений аналіз доводить, що навчальні дисципліни психолого-педагогічного циклу являють собою „ядро” фахової підготовки майбутніх учителів в педагогічному коледжі, оскільки в своїй сукупності вони формують у студентів уявлення про педагогічну професію і її особливості, які, в свою чергу, складають когнітивно-ціннісну основу професійної позиції майбутнього вчителя. Окрім того, у змісті психолого-педагогічних дисциплін достатньо висвітлені окремі тематичні блоки, присвячені проблематиці змісту і психолого-педагогічним основам громадянської професійної позиції педагога, механізмам її формування, розвитку й удосконалення.

Одним з найважливіших ресурсів формування громадянської професійної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі є система соціально-гуманітарної роботи, зокрема, її національно-патріотичний та громадянський напрямки (висвітлено на прикладі діяльності ВП „Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”).

Соціально-гуманітарна робота в умовах навчально-виховного процесу Лисичанського педагогічного коледжу ґрунтується на інтересах і потребах, здібностях студентів; на суспільних запитах і вимогах до сучасного фахівця як до особистості зі сформованим духовно-моральним, соціально-культурним та національним світоглядом.

Мета соціально-гуманітарної роботи Лисичанського педагогічного коледжу – всебічний розвиток особистості майбутнього конкурентоспроможного фахівця, фізично здорового, висококультурного, інтелігентного, соціально активного громадянина.

Модель впроваджуваної соціально-гуманітарної роботи передбачає реалізацію завдань ustalених напрямків виховання через:

проведення інформаційно-просвітницьких (виховних) годин із застосуванням мультимедійних технологій і відеоматеріалів, які в системі проводяться на паралелях курсів та спеціальностей, враховуючи багатоаспектність процесу формування особистості майбутнього вчителя („Патріотичне виховання автентичними засобами козацької педагогіки”, „Природні дива України”, „Спортивна слава України” та ін.);

організацію загальноколеджних заходів („Під синьо-жовтим прапором свободи – земля нескорена мого народу” – до Дня незалежності України, „Ігри патріотів”, „Вогонь освітянський – тобі, Україно” та ін.);

створення і популяризацію проектів на патріотичну тематику („Психологічні особливості українців”, „Надивитись на тебе не можу: жінка-українка”, „Народні промисли та ремесла України” та ін).

Задля сприяння вихованню у молоді почуття особистої та національної гідності у коледжі працює Зала Слави та Подвигу, що представлена сьогодні експозиціями „Там на Аскольдовій могилі...”, присвячена жертвовному подвигу перших українських кіборгів; „Тріумф і трагедія: союзники у Другій світовій”, як знак єднання із усім українським народом; виставки „Зима, що нас змінила”, присвячена загиблим героям Небесної сотні, „Випускники коледжу-учасники АТО” й „Хрещені вогнем. У полум’ї” (художника Михайла Дяченка), що ілюструє українських героїв різних епох.

Окрему місію в реалізації завдань національно-патріотичного та громадянського виховання Лисичанського педагогічного виконує музей сучасного українознавства, на базі якого діє обласна наукова лабораторія „Мовна палітра Луганщини”, студія іноземної мови „Be in advance”; студія етнолінгвістики та літературного краєзнавства „Крила”; методична студія „Слово”.

Резюмуючи сказане, зауважимо, що проблема становлення громадянської професійної позиції майбутнього вчителя не може здійснюватися поза контекстом глобальних світових тенденцій (глобалізації, інтеграції, розвитку ринкової економіки). Дослідження в галузі педагогіки не можуть будуватися вузькоспрямовано, вони повинні спиратися на реальні тенденції розвитку суспільства, розуміння ролі людини в суспільному житті, життя людини як найвищої цінності і на цій основі формувати зміст виховання особистості. Аналіз реальної практики формування громадянської професійної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі зумовлює необхідність розробки відповідної моделі процесу її формування і педагогічних умов її реалізації, регламентованих програмою ефективних методів, засобів і прийомів впливу на студентів. Ці тенденції складають перспективи подальших розвідок з проблеми дослідження.

Список використаної літератури

1. **Державна** національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с. 2. **Національна** доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті – К: Шкільний світ, 2001. – 16 с. **Концепція** загальної середньої освіти (12-річна школа): Затверджено постановою спільного засідання колегії Міністерства освіти і науки й Президії АПН України від 22 листопада 2001 р. № 12/5-2 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. - №2. – С. 2-22. 3. **Абульханова-Славская К. А.** Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с. 4. **Митина Л.М.** Учитель как личность и профессионал / Л.М. Митина. – М. : Дело, 1994. – 215 с. 5. **Зязюн І. А.** Концептуальні засади теорії освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 12-13. 6. **Краевский В.В.** Содержание образования – бег на месте / В.В. Краевский // Педагогіка. – 2000. – № 7. – С. 3-12. 7. **Маркова А.К.** Психология труда учителя: книга для учителя / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 190 с. 8. **Боритко Н.М.** Педагог в пространствах современного воспитания // Н.М. Боритко; редкол: Н.К.Сергеев (науч. ред.) и др. – Волгоград : Перемена, 2001. – 214 с. 9. **Красовская Л.И.** Формирование профессиональной позиции учителя в процессе изучения педагогических дисциплин : дис. ... канд пед. наук. 13.00.01, 13.00.04. / Л.И. Красовская. – Кривой Рог, 1996. – 155 с.
2. **Щербина С.Н.** Формирование активной профессиональной позиции будущих учителей в процессе педагогической подготовки педвуза : дис. ... канд пед. наук : 13.00.01/ С.Н. Щербина. – Кривой Рог, 1997. – 178 с.

Анотація

Мінєнко Г.М., Літовка О.П. Особливості формування громадянської позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі

У статті обґрунтовується актуальність формування громадянської позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі в умовах інтеграції України у Європейський освітній простір. Акцентується увага на особливостях особистісно-орієнтованої освітньої парадигми та на Болонському процесі, як на основних освітніх орієнтирах сьогодення. Характеризується вплив фахової підготовки педагогічного коледжу на позицію майбутнього фахівця. Аналізується зміст програм з головних профільюючих навчальних дисциплін і програм з різних видів педагогічної практики. Виокремлюється потенціал локальних тематичних блоків предметів психолого-педагогічного циклу, спрямований на розкриття різних підходів до змісту і значення громадянської професійної позиції в структурі професіоналізму майбутнього вчителя. Розглядаються аспекти

системи соціально-гуманітарної роботи педагогічного коледжу, спрямовані на формування громадянської професійної позиції майбутнього вчителя .

Ключові слова: громадянська позиція майбутнього вчителя, фахова підготовка, сучасні освітні тенденції.

Аннотация

Миненко Г.Н., Литовка Е.П. Особенности формирования гражданской позиции будущего учителя в процессе специальной подготовки в педагогическом колледже

В статье обосновывается актуальность формирования гражданской позиции будущего учителя в процессе специальной подготовки в педагогическом колледже в условиях интеграции Украины в Европейское образовательное пространство. Акцентируется внимание на особенностях личностно-ориентированной образовательной парадигмы и на Болонском процессе, как на основных образовательных ориентирах современности. Характеризируется влияние профессиональной подготовки педагогического колледжа на позицию будущего специалиста. Анализируется содержание программ по главным профилирующим учебным дисциплинам и программ по различным видам педагогической практики. Выделяется потенциал локальных тематических блоков предметов психолого- педагогического цикла, направленный на раскрытие различных подходов к содержанию и значению профессиональной позиции в структуре профессионализма учителя.

Ключевые слова: гражданская позиция учителя, профессиональная подготовка, современные образовательные тенденции.

Annotation

Minenko G.M., Litovka O. P. Features of forming future teacher civil positions in the professional courses in Pedagogical College

Article urgency of forming the future teacher civil positions in the professional courses in Pedagogical College in the integration of Ukraine into the European educational space. Attention is focused on the features of student-centered educational paradigm and the Bologna process, as the main educational orientations present. Characterized the impact of professional training Pedagogical College at position future specialist. Studying the content of programs profiling the major academic disciplines and programs of various kinds of pedagogical practices in order to identify aspects that can positively influence the formation of civil positions future teachers. Singled out the potential of local clusters of items psycho-pedagogical cycle aimed at disclosure of various approaches to the content and meaning of professional positions in the structure of the future teacher professionalism.

In the article the modern condition of scientific validity of concept „a civil position“ of future teachers as a system of teacher’s relation to the state, to society that defines his behaviour, lifestyle and style of activity is characterised; necessity of creation of pedagogical conditions of formation of future teachers’ professional position in the course of special training in pedagogical college is proved.

Key words: future teacher civil position, professional training, modern educational trends.